

HERMANN BROCH VE YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN
ROMANLARINDAKİ TİPLER
TYPES OF NOVELS BY HERMANN BROCH AND
YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

YUSUF TUNCER KÜÇÜKBATIR

Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
Assist. Prof. Dr. Atatürk University, Kâzım Karabekir Faculty of Education
tuncerk@atauni.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/ 000-002-9820-0363

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-61, Ocak-January 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 30.11.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 30.12.2017
Sayfa-*Pages* : 552-558
DOI- : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3863>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by iThenticate or Turnitin.

HERMANN BROCH VE YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'NUN
ROMANLARINDAKİ TİPLER
TYPES OF NOVELS BY HERMANN BROCH AND
YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

TUNCER KÜÇÜKBATIR

Öz

“Değişimler yüzyılı” olarak kabul edilen 19. yüzyılın ruhunun yansıma alanı olarak kabul edilen romanların kahramanları, kahramanlık özelliklerini yitirmişlerdir. Olayların yaratıcısı onlar değildir, tersine olaylar onları ortaya çıkarmış gibidir. Kahraman anlayışındaki bu değişiklik, yazarların ilgisini tek kişiden daha çok topluma yöneltmiştir. Aynı yüzyılda yaşayan Hermann Broch ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanlarındaki olaylar ve tipler gerçek veya gerçeğe çok yakındır. Tipleri yaratırken insani ölçüyü kaçırmazlar, yani olağanüstü tiplere pek yer vermezler.

Çalışmamızda 20. Yüzyılın Türk Edebiyatının ünlü ismi Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Avusturya- Alman Edebiyatı yazarlarından Hermann Broch'un romanlarındaki tipler, Tipoloji kuralları içinde ve anlatım tekniklerine bağlı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Roman figürü, Tipoloji, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hermann Broch

Abstract

The heroes of novels, which are regarded as the field of reflection of the 19th century soul, regarded as the "century of changes", have lost their heroism. They are not creators of events, but events are as if they uncovered them. This change in heroic mentality has led the writers to focus more attention on one person than on another. The events and types in the novels of Hermann Broch and Yakup Kadri Karaosmanoğlu, who lived in the same century, are real or very close to reality. They do not miss the human measure when creating the trivia, that is, they do not give much to the extraordinary types.

In our work, the famous names of Turkish literature of the 19th century, Yakup Kadri Karaosmanoğlu and Austrian-German literature writers Hermann Broch's novels will be examined from philosophical, historical and sociological perspectives in the context of change in Turkish and German societies during the last century.

Key Words: Novel figure, Typology, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hermann Broch.

Giriş

Romanı oluşturan öğelerden biri de figürlerdir. Onlar olmaksızın romanın oluşturulamayacağı bir gerçektir. Milan Kundera, roman figürünün “düşsel bir varlık”, “deneysel bir ben” olduğunu belirtir. Roman yazarı, figürleri aracılığıyla okurun zeka ve düş gücünü harekete geçirerek eserini daha ilgi çekici bir hale getirebilir. Bu nedenle bir romanın başarı derecesi, denek durumundaki figürlerinin ne ölçüde inandırıcı ve ilginç olduklarına bağlıdır diyebiliriz. Yazarların eserlerindeki tipleri analiz etmeden önce “Tipoloji”nin - söz konusu yüzyıla gelmeden önce- geçirdiği gelişimlerini irdelememiz gerekmektedir.

17. yüzyıl Avrupası yeni düşünce akımlarıyla şekillenirken, Batı toplumlarında “yeniden doğuş, yeniden şekillenme, insanoğlunun insancıl çizgilerde buluşması” gibi yeni adına bir takım gözden geçirme hareketleri baş göstermişti. 19. Yüzyılda modern

insan modelinin temelleri bu değişim çalışmalarının bir sonucudur. Kitlesele bilinçlenme, ulusal kimlik arayışları ve çağdaş toplum modeli gibi bir değişim sürecinden geçen bu hareketler, 19. Yüzyılda en son şekliyle sınıfsal farklılıklarda ortaya çıkmıştır. Toplumsal gereksinmelere paralel olarak sosyal tabakalar arasında da bir mücadele bilinci yer etmiştir. 20. Yüzyılın sosyo-kültürel ve siyasal yaşamını şekillendiren düşünce akımlarını da bu faaliyetlere bağlı olarak ifadelendirmek yerinde olacaktır.

Tüm bu şekillenme ve yenilik hareketlerine genelde dünya yazını özelde de Avrupa ve Türk yazını kayıtsız kalamazdı. “Edebiyat Sosyolojisi”nin (Literatursoziologie) çalışma alanı gereği toplumsal sınıflaşmaların ve yankısının yazınsal boyutuyla irdelenmesi “yeni çalışma dünyası”na bir bakıma açılım yapmaktaydı. Alman yazınında bölgeleşmiş olan bu sınıflaşmalar, sosyal sorunlar düzleminde çözümlenmeye açık bir ufuk alanı oluşturmuşlardı. Kentsoylular, kültür burjuvası, küçük burjuva, işçiler, köylüler... gibi sınıflar yazın çalışma alanına büyük bir malzeme potansiyeli sunmuşlardı. Bu sınıflar arasında süregelen ve çıkar çatışmasıyla örtüşen sürtüşmeler, yeni gelişim sürecinin sosyal yaşama sunduğu problematik kesitlere yeterli göndermeler yapmıştı.

Edebiyat çalışmalarının sosyal sorunlara eğilmesi de 19. Yüzyıl yazarlarının psikolojik akımlara bağlı olarak insanı ve yaşamı yeni bir gözle değerlendirmelerinin geleneksel çizgilerde gerçek yaşamdan uzak alanlarda kalmıştır. Yazın faaliyetleriyle halka inen aydınlar, sarayın ve ulemanın derin tepkisine uğrar.

Bu faaliyetler sayesinde, yeniden bilinçlenmeye ve demokratik düzende bireysel kimlik ile katılımcı olma düşüncesine alan açar. Sarayın hoşuna gitmeyen bu tutum, alt tabakaya sindirme ve jurnalcilik çalışmalarıyla baskı yapar. Yeni yaşam koşullarına bağlı olarak şekillenen Türk toplumu, sarayın istibdat rejimine karşın yaşamın her alanında yeniyile tanışmak eğilimindeydi. Böylece Türk toplumunda mücadele alanını, “saray rejimi-demokratik yanlısı halk”, “eskiler-yeniler”, “gelenekçiler-modernciler” diye belirlemek yerinde olur. Avrupa toplumu da yeni yaşam tarzına bağlı olarak yerinden kayan asiller sınıfının karşısında etkin bir konuma gelen burjuvazi, yönetime etki ederek demokrasinin eşitliğiyle, hak ve özgürlüğe dayalı rejime giden yolunu hazırlamıştır. Toplumumuzda genç yazın kadrosuyla yeni yaşam adına verilen mücadelede de azınlıktaki “yenilikçiler”, çoğunluktaki “gelenekçilere” üstün gelmiştir. Agah Sırrı Levend’in deyimiyle “Sonunda azınlık çoğunluğa üstün geldi. Çünkü devir hızla değişiyordu.”

19. yüzyılın sosyal yaşamı sosyal sorunlar yumağı halinde çerçeveslendiği için, Türk Edebiyatına damgasını vuran önemli yazarların eserlerinde de bir tür düşünceler ve düşüncelere bağlı sınıflar arasında çarpık sürtüşmeler görülmektedir. Toplumun varlıklı kesimi ile fakir aileler yan yana getirilerek yaşama dönük realite yazına işlemiştir. Halit Ziya’nın “Mai ve Siyah” adlı romanı dönemin fakir ailelerinin yaşam savaşımını çarpık yönleriyle işler. Sınıflar, kültürel ve varlıklı olma konularına göre seçilen çevrelerde yaşarlar. Yakup Kadri’nin “Kıralık Konak”ı zengin ve fakir çevrelerin insan yaşamı üzerindeki yıkıcı etkisinin göstergesidir. Bu yüzden Seniha çevresiyle çatışma halindedir. Psikolojik değişim eğilimiyle yeni ve şatafatlı yaşama büyük özlem duymaktadır. Aynı ruhsal değişim düşünlüğünü Flaubert’in “Emma” sında da görmekteyiz. A. Rasim’in “Bedia” sında çağdaş toplumda kadın imajının sosyal gereksinmelere bağlı olarak nasıl

yeni anlamlara büründüğünü görmekteyiz. Konuyla ilgili olarak Refik Halit Karay'ın "Bugünün Saraylısı"nda maddi olanakların belirlediği sınıfsal kristalizasyonu keskin yönleriyle farketmek kaçınılmazdır. "Ayşe"nin yaşamı o dönemin perspektifinden dar gelirli aileleri adeta peşinden sürüklemektedir.

Seçkinler ve imtiyaz sahibi aileler şaşaalı, gösterişli mekanlarda yaşamalarına karşın, alt tabakadan gelen aileler ümit ve özlem fantazileriyle oluşturdukları dünyalarında "küçük şeyler"le büyük mutluluklar bulabilen çevreye aittirler. Kullanılan eşyalar ve seçilen konaklar bile belli bir sınıfı temsil edebilmenin göstergesidir. Hermann Broch'un "Die Schlafwandler" romanında asillerin yaşamını, diğer romanları "Die Unbekannte Grösse"de burjuvayı ve "Die Schuldlosen"de işçi çevresini çarpık ve realiteye bağlı kesitleriyle görmekteyiz. Yakup Kadri'nin eserlerinde de eski ve yeni İstanbul yaşamında yaşayan Türk toplumunun sınıflara ait yaşamsal özelliklerini bulmaktayız. Saraya ait itibarlı kişilerin İstanbul'un belli semtlerindeki eğlencelere ve gece hovardalıklarına katılmaları, tecrübeli kadınlarla genç erkeklerin aşk maceraları, düşmüş kadınların sosyal sorunları, seçkinlerin gittikleri eğlence yerleri ve meyhaneler, serseri takımının takıldığı mekanlar... gibi kesitlere rastlıyoruz. Sonuçta eserlerde egemen olan noktalar, yeni yaşam, yeni toplumsal sınıflar, yaşama bakış tarzları, sosyal sorunlardır.

Büyük sermayeyle aristokrasi gibi yaşayan para burjuvasına ait ilkeler, işçi kesimine ve kültür burjuvasına karşı oldukça rahattır. Dolayısıyla aileler ait oldukları sınıfın kültürel düzeyine uygun olarak belli ailelerle yaşamlarının diğer kesitlerini birleştirirler. Broch'un "Die Schuldlosen" adlı romanında Andreas ve Melitta'nın ait oldukları sınıflar, asiller ve işçiler olduğundan, sevgi bağlarına üstün gelmiş ve dengi denginelik ilkesi gereği evlenememişlerdir. Sınıf farklılıklarına rağmen hoşgörülü ve temiz kalplilik taşıyan ortak yönlü insanlara da eserlerde rastlamak olanaklıdır. Seniha, Andreas ve Melitta bu saflığın canlı örnekleridirler.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ilk romanı olan "Kıralık Konak"ta, kimi olaylar, olay örgüsü ve olayların figürlerin ruhsal dünyaları üzerindeki etkileri açısından "Madam Bovary" romanıyla benzerlik göstermektedir: "Madam Bovary"deki Emma ile "Kıralık Konak"taki Seniha, okudukları kitapların etkisiyle, içinde yaşadıkları çevreyi beğenmezler, başka yerleri özlerler, kendilerinden daha çirkin buldukları halde mutluluğa kavuşmuş kadınları kıskanırlar, iç sıkıntısına kapılır, bunun sonucu olarak sinir hastalığına tutulurlar, doktorların öğüdü ile yer ve hava değiştirmeye giderler; her ikisini de biri toy (Leon, Hakkı Celis), biri hovarda (Roudolphe, Faik) iki erkek sever, iki kadın da sevgililerine ufak tefek armağanlar verir; Emma çapkın sevgilisiyle göl kıyısında, Seniha ise Büyükada' da deniz kıyısında sevişir, vb... İki roman arasında kimi betimlemelerde, benzetmelerde, ruh çözümlerinde dahi benzerlikler bulunmuştur:

"Günün aydınlıklarına göre mütemadiyen rengi değişen gözleri..."

("Kıralık Konak", s.36)

"Gölgede kara, bol ışıkta koyu mavi olan bu gözlerin tabaka tabaka değişen türlü renkleri vardı..."("Madam Bovary", birinci bölüm, V)

“Evvelden yanaklarının uçlarına doğru hafifçe pembe ve şekil değiştirmeye yakın olan bu yüze sıcak bir solukluk ve narin bir uzunluk geldi.” (**“Kıralık Konak”**, s.52)

“Emma zayıfladı, yanakları soldu, yüzü uzadı.” (**“Madam Bovary”**, V)
 “...derin bir iç sıkıntısı bu alacakaranlık gibi asabını sarsmıştı.” (**“Kıralık Konak”**, s. 84)

“...can sıkıntısı, o sessiz örümcek, karanlıkta kalbinin her köşesine kuvvetli ağlarını örüyordu.” (**“Madam Bovary”**, birinci bölüm, VII)

“Belkis Hanım kendisinden daha talihli, daha mesut olmak için acaba ne yapmıştı?... Vücudu ne kadar hamhalat, vaziyetleri ve tavırları ne kadar adi, giyinişi ne kadar kaba idi.” (**“Kıralık Konak”**, s.102)

“... çok mesut yaşayan kadınlar vardı; kendisinin onlardan geri kalır yeri yoktu. Vaubyessard’da iken gördüğü düşüşlerin vücutları daha hantal, davranışları daha bayağı idi.” (**“Madam Bovary”**, birinci bölüm, IX).

Yakup Kadri’nin tipleri, çoğunlukla kafalarının içinde oluşturdukları dünyanın dışarıdaki dış dünyayla örtüşmemesinden doğan bir hayal kırıklığıyla ya düşer, ya da hayata küserler. Seniha, Hakkı Celis (**“Kıralık Konak”**), Ahmet Kerim (**“Hüküm Gecesi”**), Leyla, Necdet (**“Sodom ve Gomore”**), Dr. Hikmet (**“Bir Sürgün”**), Celal (**“Yaban”**) vb. hep hayalleriyle gerçeği bağdaştıramayan hayat küskünü insanlardır. Yakup Kadri’nin romanlarında “olumlu tipler” de vardır. Cevdet Kudret, bu tipleri şöyle betimler:

“Yazarın eserlerindeki olumlu kişiler, genellikle içinde yaşadıkları çevrenin kötü gidişini görür, çıkış yolları tasarlar, fakat bunları gerçekleştirmek için bir çaba gösteremezler. Bunlar, sadece düşünen, gördüklerinden üzüntü ve acı duyan, fakat bir türlü eyleme geçmeyen bir çeşit “Hamlet”tirler; karşı tarafta olanların “zehirli kılıç”ı ile vurulup ya vücutca ölür (Hakkı Celis, Dr. Hikmet), ya da ruhça ölü hale gelirler (Ahmet Kerim, Necdet, Ahmet Celal).”

Yakup Kadri’nin tipleri, çoğunlukla kafalarının içinde oluşturdukları dünyanın dışarıdaki dış dünyayla örtüşmemesinden doğan bir hayal kırıklığıyla ya düşer, ya da hayata küserler. Seniha, Hakkı Celis (**“Kıralık Konak”**), Ahmet Kerim (**“Hüküm Gecesi”**), Leyla, Necdet (**“Sodom ve Gomore”**), Dr. Hikmet (**“Bir Sürgün”**), Celal (**“Yaban”**) vb. hep hayalleriyle gerçeği bağdaştıramayan hayat küskünü insanlardır. Yakup Kadri’nin romanlarında “olumlu tipler” de vardır. Cevdet Kudret, bu tipleri şöyle betimler:

“Yazarın eserlerindeki olumlu kişiler, genellikle içinde yaşadıkları çevrenin kötü gidişini görür, çıkış yolları tasarlar, fakat bunları gerçekleştirmek için bir çaba gösteremezler. Bunlar, sadece düşünen, gördüklerinden üzüntü ve acı duyan, fakat bir türlü eyleme geçmeyen bir çeşit “Hamlet”tirler; karşı tarafta olanların “zehirli kılıç”ı ile vurulup ya vücutca ölür (Hakkı Celis, Dr. Hikmet), ya da ruhça ölü hale gelirler (Ahmet Kerim, Necdet, Ahmet Celal).”

Ahmet Kerim, bir siyasal cinayetin hazırlayıcılarından biri olduğu suçlamasıyla tutuklandığında, kendi ruh halini şöyle betimler:

“Ahmet Kerim, muharrir Ahmet Kerim, ömründe silahlı, kanlı işler şöyle dursun, alelade hiçbir iş yapmamış, bir fiilde bulunmamış bu fikir, hulya ve nazariyat adamı...” (“Hüküm Gecesi”, s. 346).

Bu sözler, yazarın diğer olumlu tiplmelerine de uygun düşer. Olumlu kişilerin bu yoldaki davranışına karşılık, içinde yaşadıkları topluma karşı herhangi bir sorumluluk duymayan “olumsuz figürler”, gerçek hayatta olduğu gibi, daha gözüpek, atılgan, isteklerini gerçekleştirmek için eyleme geçmekten korkmayan kişilerdir (Faik, Seniha, Leyla, Nur Baba, Salih Ağa vb.).

Karaosmanoğlu, eserlerinde kendi kişiliğini pek gizlememiş, hatta Tanzimat romancılarında olduğu gibi, kimi zaman doğrudan doğruya okuyucuya seslenmiştir:

“Lakin biraz evvel söylediğimiz gibi, insanın kalbi tuhaf bir şeydir.” (“Sodom ve Gomore”, s. 205).

“Zavallı Murat Bey bunlardan biridir. Ona zavallı diyoruz, çünkü, Selma Hanım, bu adama ve ailesine acıdığı kadar hiç kimseye acımıyordu.” (“Ankara”, s. 157).

“Necdet, hiçbir şey hissetmeyerek, hiçbirinin üzerinde bir dakika durmaksızın bütün bu eğlence saatinin vahi tecelliyatı ortasında dururken, bir de ne görsün? (Eyvah, hangi dil bunu tasvire kaadir olabilir? Eyvah, hangi yürek, hangi kafa bu manzaranın karşısında parçalanmadan kalabilir?.. Yan taraftaki ikinci kat localarından birinin kapısı açılıyor ve Leyla ...” (“Sodom ve Gomore”, s. 192).

Romancı, kimi zaman roman figürlerine dahi seslenmiştir:

“Nigar Hanım, Nigar Hanım, ey bundan altı yıl evvelki güvercin! Ey genç Macit'in yüzüne bakmağa kıyamadığı nermin ve taravetli kadın, sana ne oldu? Sana ne oldu? Gözlerinin etrafındaki bu kırışıklar, alnındaki bu buruşukluk, ağzının uçlarını aşağı doğru çeken bu hatlar nedir? Saçların ne kadar bakımsız, ne kadar karmakarışık! Onları artık taramıyor musun? Eyvah, saçlarının rengine de bir hal olmuş, güzel Nigar!... Niçin dudaklarını böyle kısıyorsun? Niçin ağzını çarpıtıyorsun? Ah, zavallı kadın, bu çıplak kış manzarasının ortasında ne kadar hazinsin!” (“Nur Baba”, s. 161).

Çoğu zaman da, okuyucuya, ya da roman figürlerine böyle açıkça seslenmeler yanında, roman kahramanlarının düşünce ve davranışlarında da kendi varlığını sezdirir. Örneğin, Hakkı Celis (“Kiralık Konak”), Macit (“Nur Baba”), Necdet (“Sodom ve Gomore”), Ahmet Kerim (Hüküm Gecesi), Ahmet Celal (“Yaban”), Dr. Hikmet (“Bir Sürgün”), vb. birçok yanlarıyla, doğrudan doğruya değil de, dolaylı olarak yazarın düşünce ve duygularını yansıtmaktadırlar. Nitekim, bunu kendisi de makale, mektup ve konuşmalarında belirtmiştir:

“Roman tiplerinin şu veya bu mahiyeti alışları, her şeyden evvel, romancının ‘dünya görüşü’ ile alakalı bir keyfiyettir.

Sonuç

19. yüzyılın sosyal panoraması gereği, hayata küsen, kuşkucu, sorunlu, patolojik ruhlu insan tiplerine tanık oluyoruz. Psikoloji bilim dalının doğmasına da neden olan bu gibi sorunlu tipler, edebiyat dünyasında ise daha çarpıcı figürler olarak ortaya çıkmıştır. Bireyin yaşamına, yüzyılın genele egemen olan anlayışı damgasını vurmuştur. Bu yüzden Avrupa toplumlarıyla, Türk toplumunda benzer insan tiplerine tanık olmamız su götürmez bir gerçektir.

Kaynaklar

- Gösmann. Wilhelm. (1966). “Deutsche Kultur. Geschichte im Grundriss”. Hueber VI. München.
- Karaosmanoğlu. Yakup Kadri. (1952). “Roman Üzerine Mektup”. *Varlık*.
- Kudret. Cevdet. (1987). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*. Cilt 2. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kundera. Milan. (1987.) *Roman Sanatı*. çev. İsmail Yerguz. İstanbul.
- Küçükbatır. Tuncer. *Hermann Broch ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Yitirilmiş Değerlerin İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Basılmamış Doktora Tezi.
- Levend. Agah Sırrı. (1965). *Ahmet Rasim*. Ankara: TOK Yayınları
- Schulz. Klaus. (1968). *Aus deutscher Vergangenheit. Ein geschichtlicher Überblick*. München.